

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

УДК 342.95

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-8-13

Євген СОБОЛЬ[©]

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
ректор Центральноукраїнського
державного університету
імені Володимира Винниченка
(м. Кропивницький, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ АПАРАТУ СУДУ ЯК ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ

У статті окреслено основні напрями, за якими здійснюється реалізація правоохоронної функції держави в межах судової системи. Сформульовано важливий напрям судово-правової реформи, що дозволить підвищити ефективність органів судової влади як одного із суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави.

Наголошено, що система електронного судочинства є одним із елементів електронного урядування. Нині він розглядається як спосіб організації державної влади за допомогою інформаційних мереж, що забезпечує функціонування органів влади в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій, а тому і є перспективним напрямом існуючої судової системи. Зазначено, що з урахуванням карантину та воєнного стану в організації роботи судів основний акцент робиться на дотриманні балансу між забезпеченням права на доступ до правосуддя та забезпеченням учасників судового провадження.

Проаналізовано проблемні питання правотворчої, правореалізаційної та виконавчо-розпорядчої діяльності щодо впровадження електронного суду у вказаних умовах. Визначено блоки проблем ефективної імплементації дистанційного та електронного правосуддя в Україні. Зазначено, що належне електронне правосуддя вирішило б не лише нагальні проблеми українського судочинства, зокрема, гарантувало б безпеку всіх учасників судових засідань та забезпечило б своєчасний розгляд справ, але й сприяло б і змінам у форматі роботи апарату суду як правоохоронного органу, в тому числі намітило б шлях для подальшого впровадження загальновизначених стандартів правосуддя в Україні.

Ключові слова: судові органи, апарат суду, діяльність апарату суду, правоохоронний орган, правоохоронна функція, електронне правосуддя, електронний суд, доступ до правосуддя, єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, справедливий судовий розгляд.

Постановка проблеми. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини в Україні, прав і законних інтересів усіх суб'єктів права, їх охорона і захист у випадках протиправного порушення є безпосереднім завданням органів судової влади як правоохоронного органу.

Україна, як і весь світ, стрімко рухається вперед у напрямі побудови нового інформаційного суспільства. Однією з ознак останнього є переведення максимальної кількості комунікацій звичайної життєдіяльності людини в електронну, інформаційну, форму. Такі процеси відбуваються й у сфері судочинства. Переведення транзакцій між людиною та державою в електронний формат дозволить зекономити значні часові, матеріальні та людські ресурси і перенаправити їх із суспільної у приватну сферу.

Одним із секторів електронного урядування є система електронного правосуддя.

© С. Соболь, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0804-8354>

mails@cuspu.edu.ua

Поряд із іншими сервісами державних владних та управлінських послуг електронне правосуддя є одним із елементів електронної демократії, котра впроваджується з метою забезпечення доступності, підзвітності, ефективності зворотного зв'язку, інклюзивності, прозорості в діяльності органів державної влади. Судова влада є ключовим компонентом демократії. Тому справедливо вважається, що електронне правосуддя є найважливішою гранню електронної демократії. На сьогодні обставини, в яких ми перебуваємо останні кілька років – спочатку пандемія, потім повномасштабна війна, і як наслідок, брак фінансування системи правосуддя, – змушують нас ще активніше впроваджувати повноцінне електронне судочинство в Україні. Тому питання, пов'язані з діяльністю апарату суду як правоохоронного органу при здійсненні електронного правосуддя, залишаються актуальними.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Науковою розробкою питань, пов'язаних із діяльністю апарату суду як правоохоронного органу при здійсненні електронного правосуддя, займалися такі вчені-правники: І. Бачило, О. Безпалова, О. Бринцев, В. Білоус, О. Денисова, І. Ізарова, Р. Калюжний, Ю. Климашевський, Н. Кушакова-Костицька, А. Марущак, М. Сегай, М. Швець та ін.

Метою статті є дослідження особливостей діяльності апарату суду як правоохоронного органу при здійсненні електронного правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних напрямів державної політики у правоохоронній сфері є забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення необхідних гарантій для їх реалізації та вироблення дієвого механізму їх захисту у разі порушення. Основним правовим засобом захисту порушених прав є суд. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55 Конституції України). Отже, органи судової влади як гілки державної влади, що уповноважена здійснювати правосуддя, є обов'язковою складовою системи суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави.

У межах судової системи правоохоронна функція держави реалізується шляхом відправлення правосуддя, у результаті судового контролю, шляхом офіційного тлумачення норм Конституції та законів України, узагальнення судової практики. Зазначені види реалізації правоохоронної функції відрізняються між собою формами звернення до суду (заява, скарга або позовна заява), формами та процедурою здійснення, а також рішеннями, що схвалюються [1, с. 59].

Проте необхідно наголосити, що діяльність судових органів щодо реалізації правоохоронної функції держави спрямована, у першу чергу, на захист порушених прав, отже, в даному випадку мова йде про правозахисну функцію, орієнтовану на здійснення правосуддя. У зв'язку з цим погоджуємося з точкою зору, що ототожнення правозахисної та правоохоронної функцій нівелює особливе значення судової влади [2, с. 150]. Саме здійснення переважно правозахисної функції в межах правоохоронної визначає особливе місце судових органів у системі суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави. Правоохоронна функція суду проявляється, насамперед, в адміністративному та кримінальному процесах, де висока ймовірність порушення прав та інтересів особи через необгрунтоване втручання державних органів у сферу її приватного життя [2, с. 153].

Під час захисту судом прав і свобод людини та громадянина спостерігається поєднання двох функцій: правозахисної та суто правоохоронної. Захист прав і свобод людини та громадянина може відбуватися у двох випадках: захист порушеного суб'єктивного права; захист суб'єктивного права від порушення в майбутньому. Якщо в першому випадку, безперечно, мова йде про реалізацію правозахисної функції, то в другому можна спостерігати реалізацію суто правоохоронної функції, зміст якої полягає у створенні належних умов для недопущення можливих порушень конкретного права.

При цьому не можна з упевненістю стверджувати, що в сучасному світі існує така ідеальна система правосуддя, котра могла б забезпечити ефективний захист прав громадян і задовольнити всі вимоги сучасних економічних реалій. Однак продумане і обгрунтоване реформування системи судочинства України надасть можливість у складних сучасних умовах досягти певного прогресу та удосконалити існуючу систему.

Основними недоліками сучасних систем судочинства є: надмірна тривалість та складність процедур розгляду справи в суді, високий рівень судових витрат, а також явна невідповідність чинних норм процесуального права вимогам економічного обігу і

сучасним економічним відносинам в суспільстві. Проте останнім часом часто звертають увагу на ще декілька важливих завдань судочинства, що може сприяти істотному удосконаленню процедури захисту прав у суді. Мова йде про реалізацію можливості використання інформаційних і комунікаційних технологій та інших технічних новацій при розгляді різних категорій справ у судах. Успішна реалізація цього завдання, в свою чергу, приведе до покращення доступності правосуддя, спрощення і прискорення процедур розгляду справ, а також до зниження судових витрат, що теж є вагомим фактором створення ефективного механізму правосуддя [3, с. 44].

Основні принципи, завдання та напрямки інформатизації системи судочинства визначені в законах України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» [4], «Про судоустрій і статус суддів» [5], у «Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи» [6] та інших нормативно-правових актах. Система електронного судочинства є одним із елементів електронного урядування, що сьогодні розглядається як спосіб організації державної влади за допомогою інформаційних мереж, забезпечує функціонування органів влади в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій. У цьому контексті важливим фактором підвищення ефективності, відкритості та прозорості правосуддя є використання у судочинстві ІКТ, що сприяє спрощенню судових процедур, скороченню термінів розгляду судових справ, процесуальних термінів та експлуатаційних витрат. Це передбачає автоматизацію та здійснення онлайн таких функцій, як подача позовної заяви, додатків до неї і надання відгуків на позови в електронному вигляді, доступ до судових актів, надання «електронних» доказів, розгляд справи онлайн, розсилка учасникам процесу мережею Інтернет або за допомогою sms-повідомлень інформації щодо поточної справи, функціонування сайтів судів, на яких можна знайти інформацію з конкретного розгляду.

Загальновідомо, що ідея інформатизації всіх сфер суспільного життя, в тому числі й судочинства, в Україні була закладена ще Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [4], а одна з перших концепцій «Електронного суду» в Україні розроблена у 2012 році Державним підприємством «Інформаційні судові системи» з метою розвитку положень низки законів, Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи й Стратегічного плану розвитку судової влади в Україні на 2013–2015 роки. Реалізацію пілотного проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу було розпочато у Святошинському районному суді міста Києва й апеляційному суді Дніпропетровської області з 15 жовтня 2012 р. [7, с. 18].

З 2015 р. пілотний проект «Електронний суд» запрацював у трьох судах Одеської області. У липні 2016 р. організаторами проекту презентовано його позитивні результати й наголошено на неможливості повного завантаження такої практики в судову систему внаслідок недосконалості чинного законодавства, чим і були зумовлені подальші зміни нормативного поля, зокрема, прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [9]. Відповідно до ст. 151 і п. 8 ч. 1 ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» було розроблено й затверджено Концепцію побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. З 4 червня 2018 р. у 18 пілотних судах України розпочалося тестування підсистеми Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС) – «Електронний суд», а з 22 грудня 2018 р. у всіх місцевих та апеляційних судах розпочалась експлуатація підсистеми «Електронний суд» в тестовому режимі. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система мала запрацювати з 1 березня 2019 р., але Державна судова адміністрація (далі – ДСА) України відтермінувала запуск ЄСІТС відповідно до рішення Вищої ради правосуддя та враховуючи результати обговорення питання з судами, іншими органами й установами системи правосуддя. Вже 7 листопада 2019 р. ДСА затвердила Концепцію в новій редакції, що змінила підходи до побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, її структури й визначила етапи й терміни впровадження, кінцевий із яких датовано 2023 р., що можна було б розцінювати як системний, виважений підхід до впровадження електронного суду. Проте з початком карантину перед українською судовою системою постали виклики як процесуального

(процесуальні строки, гласність і відкритість судового процесу, порядок розгляду справ онлайн), так і адміністративно-правового характеру: необхідність швидкого внесення змін до процесуального законодавства, відсутність чітких механізмів роботи судів в умовах карантину й ефективної системи електронного судочинства, взаємодії між органами, що відповідають за впровадження електронного суду. Не менш критичними стали проблеми технологій і технічних можливостей судів, матеріального й фінансового характеру [8].

Як і з початку карантину, так і нині, в період воєнного стану, в організації роботи судів основний акцент робиться на дотриманні балансу між забезпеченням права на доступ до правосуддя та убезпеченням учасників судового провадження. Пандемія прискорила процес судової діджиталізації. Протягом карантину суди у своїй роботі застосовували Zoom, Skype, Google Meet. Але проблемами цих програм є незахищеність від зовнішнього втручання, часові обмеження, ідентифікація учасників тощо.

Після початку повномасштабного вторгнення вже була спроба, однак невдала, частково врегулювати здійснення дистанційного правосуддя на законодавчому рівні. Так, 16 серпня 2022 р. народні обранці у парламенті відхилили проєкт закону № 7404 про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану [9].

На жаль, досі існують побоювання, зокрема у фаховому середовищі, що введення дистанційного правосуддя може призвести до збільшення зловживань з боку суддів, негативно вплинути на дотримання вимог публічного слухання справи, а також підвищити ризики зривів судових засідань через технічні проблеми засобів зв'язку тощо. Тому відповідні законопроекти зіштовхуються з певними проблемами на різних стадіях розробки та розгляду, хоча користь від їх прийняття колосальна.

Наразі кілька законопроектів про дистанційне правосуддя перебувають на стадії фахового обговорення. Нещодавно щодо одного з них Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ) Ради Європи за запитом Верховного Суду надала свої експертні висновки. Зокрема, зазначила, що загалом запропоновані зміни сумісні з Європейською конвенцією з прав людини, узгоджуються з Керівними принципами СЕРЕJ щодо використання відеоконференцзв'язку під час судових розглядів, а також відповідають тим викликам, із якими зіштовхнулася українська судова система в умовах воєнного стану.

Так, експерти – автори висновку СЕРЕJ зауважили, що подальше розширення дистанційного відправлення правосуддя відповідає потребам сучасності, оскільки воно дає судовій системі можливість діяти там, де альтернативою було б повне зупинення роботи судів. Також автори висновку вважають: якщо судові засідання відповідає основним вимогам, що гарантують його справедливості, то присутність суддів у приміщенні суду під час дистанційних слухань не обов'язкова [10].

Тож вважаємо, що нині для ефективної імплементації дистанційного та електронного правосуддя в Україні потрібно вирішити такі блоки проблем:

– досі існує обов'язок друкувати всі документи, що надходять до суду в електронній формі, незалежно від їхнього розміру. Те, що судова справа формується у паперовій, а не цифровій формі, змушує суддів, їхніх помічників, секретарів судових засідань та працівників апарату судів фізично перебувати на робочих місцях. Очевидно, що за таких умов неможливо працювати дистанційно. Також варто згадати, що в умовах війни паперова форма справ призвела до втрати численних проваджень та матеріалів судів, що знаходилися або знаходяться на окупованих територіях;

– Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) побудована за гібридним принципом: частина її функціоналу перебуває на серверах у суді, інша частина – в дата-центрі. На жаль, подібна побудова системи не дозволяє суддям та працівникам апарату судів отримати дистанційний доступ до свого робочого місця, адже вхід до модуля ЄСІТС здійснюється з локальної мережі безпосередньо у приміщенні суду. Крім того, для належної роботи модулів ЄСІТС (зокрема, для доступу до справи, підписання рішення тощо) сервер суду повинен мати безперервне живлення та доступ до мережі Інтернет. У разі довготермінової відсутності світла та зв'язку неможливо забезпечити дистанційну роботу суду. Щоб вирішити цю проблему, необхідно змінити архітектуру ЄСІТС з гібридної на хмарну;

– нині процесуальні кодекси не передбачають можливості дистанційного допиту свідків. Останні повинні з'являтися до приміщень судів. Так, дистанційне правосуддя не

дозволяє вжити належних заходів щодо захисту таких осіб, проте за нинішніх умов відсутність механізму дистанційного допиту свідка може взагалі унеможливити розгляд справи, коли мільйони громадян стали вимушеними переселенцями. Особливо коли мова йде про осіб, що знаходяться за кордоном;

– у багатьох судах відсутні умови для забезпечення хоча б мінімального захисту від обстрілів. Деякі суди взагалі знаходяться в аварійних будинках або розташовуються поруч зі стратегічними об'єктами, відділками поліції, військовими частинами тощо. Проведення судових засідань у таких приміщеннях не може гарантувати безпеку відвідувачів. Тож дистанційний розгляд справ – єдиний спосіб мінімізувати наявні загрози для життя та здоров'я громадян в умовах воєнного стану.

Висновки. Таким чином, останніми роками Україна має певні успіхи цифрової трансформації у сфері надання державних послуг. Разом із тим, що стосується судової системи, ще необхідно зробити багато, у тому числі й щодо впровадження дистанційного та належного електронного правосуддя. Це вирішило б не лише нагальні проблеми українського судочинства, зокрема, гарантувало б безпеку всіх учасників судових засідань та забезпечило б своєчасний розгляд справ, але і намітило б шлях для подальшого впровадження загальноновизнаних стандартів правосуддя в Україні.

Список використаних джерел

1. Безпалова О. І. Органи судової влади України як один із суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Вип. 1. С. 58-64.
2. Олендер І. Я. Функції суду в державному механізмі. *Право і суспільство*. 2014. № 1-2. С. 153–158.
3. Ізарова І. О. Розвиток електронного правосуддя в цивільних справах у Європейських країнах. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 222–227.
4. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007. *Голос України*. 2007. 6 лют., № 21.
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010. *Урядовий кур'єр*. 2010. 12 серп., № 148.
6. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи. URL : <https://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf>.
7. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монограф. Харків : Право, 2016. 72 с.
8. Обрусна С. Ю., Іванова І. В., Чубань В. С. Проблеми адміністративно-правового забезпечення Електронного суду в Україні в умовах пандемії COVID-19. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2020/48.pdf.
9. Дистанційне правосуддя: невід'ємний елемент успішної судової реформи. URL : https://lb.ua/blog/pravo_justice/539923_distantsiyne_pravosuddya.html.

Надійшла до редакції 13.03.2023

References

1. Bezpalova, O. I. (2015) Orhany sudovoyi vlady Ukrayiny yak odyn iz subyektiv realizatsiyi pravookhoronnoyi funktsiyi derzhavy [Bodies of the judicial power of Ukraine as one of the subjects of implementation of the law enforcement function of the state]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Issue 1. Kyiv : Naukovo-doslidnyi instytut publichnoho prava, pp. 58-64. [in Ukr.].
2. Olender, I. Ya. (2014) Funktsini sudu v derzhavnomu mekhanizmi [Functions of the court in the state mechanism]. *Pravo i suspilstvo*. № 1-2, pp. 153–158. [in Ukr.].
3. Izarova, I. O. (2014) Rozvytok elektronnoho pravosuddia v tsyvilnykh spravakh u Yevropeyskykh krainakh [Development of electronic justice in civil cases in European countries]. *Yurydychnyi visnyk*. № 6, pp. 222–227. [in Ukr.].
4. Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007–2015 roky [On Basic Principles of Information Society Development in Ukraine for 2007–2015] : Zakon Ukrainy vid 09.01.2007. *Holos Ukrayiny*. 2007. 6 lyut., № 21. [in Ukr.].
5. Pro sudoustriy i status suddiv [On judiciary and the status of judges] : Zakon Ukrayiny vid 07.07.2010. *Uryadovyy kuryer*. 2010. 12 serp., № 148. [in Ukr.].
6. Kontseptsiya haluzevoyi prohramy informatyzatsiyi sudiv zahalnoyi yurysdyktsiyi, inshykh orhaniv ta ustanov sudovoyi systemy [The concept of the branch program of informatization of courts of general jurisdiction, other bodies and institutions of the judicial system]. URL : <https://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf>. [in Ukr.].
7. Bryntsev, O. V. (2016) «Elektronnyi sud» v Ukrayini. Dosvid ta perspektyvy [«Electronic court» in Ukraine. Experience and perspectives] : monohraf. Kharkiv : Pravo, 72 p.
8. Obrusna, S. Yu., Ivanova, I. V., Chuban, V. S. Problemy administratyvno-pravovoho zabezpechennia Elektronnoho sudu v Ukraini v umovakh pandemii COVID-19 [Problems of

administrative and legal support of electronic court in ukraine under the conditions of the COVID-19 pandemic]. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2020/48.pdf. [in Ukr.].

9. Dystantsiynе pravosuddya: nevidyemnyy element uspishnoyi sudovoyi reformy [Distance justice: an integral element of successful judicial reform]. URL : https://lb.ua/blog/pravo_justice/539923_distsantsiynе_pravosuddya.html. [in Ukr.].

ABSTRACT

Yevhen Sobol. The activity of the court as a law enforcement body in the implementation of electronic justice. The article formulates the main directions in which the law enforcement function of the state is implemented within the framework of the judicial system. An important direction of judicial reform has been formulated, which will allow to increase the effectiveness of judicial authorities as one of the subjects of the implementation of the law enforcement function of the state.

Attention is drawn to the fact that the e-judicial system is one of the elements of e-governance, which is currently considered as a way of organizing state power using information networks, which ensures the functioning of authorities in real time and makes daily communication with them as simple and accessible as possible for citizens and legal entities, non-governmental organizations, and therefore is a promising direction of the existing judicial system.

It was emphasized that, taking into account the quarantine, and even now, during the period of martial law, in the organization of the work of the courts, the main emphasis is on maintaining a balance between ensuring the right to access to justice and ensuring the safety of participants in court proceedings.

The problematic issues of law-making, law-implementation and executive-administrative activities regarding the implementation of the electronic court in the specified conditions are analyzed. Blocks of problems of effective implementation of remote and electronic justice in Ukraine are identified.

It was noted that proper electronic justice would solve not only the urgent problems of the Ukrainian judiciary, in particular, it would guarantee the safety of all participants in court sessions and ensure timely consideration of cases, but there would also be changes in the format of the work of the court apparatus as a law enforcement body, including, it would outline the way for the further implementation of generally recognized standards of justice in Ukraine.

Keywords: *judicial bodies, court apparatus, activity of court apparatus, law enforcement agency, law enforcement function, electronic justice, electronic court, access to justice, unified judicial information and telecommunication system, fair trial.*

УДК 342.9

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-13-21

Микола ВЕСЕЛОВ®

доктор юридичних наук, професор

*(Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кривий Ріг, Україна)*

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ОКРЕМИХ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (на прикладі проступків, передбачених ст. 172-10 КУпАП)

Стаття присвячена визначенню проблем кваліфікації та обґрунтуванню правильної позиції щодо правової оцінки об'єктивної сторони такого військових адміністративних правопорушень, як відмова від виконання законних вимог командира (начальника). В основу дослідження покладено результати авторського аналізу судових рішень із розгляду та перегляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-10 КУпАП, а також кримінальних проваджень за ст. ст. 402 та 403 КК України. Звертається увага на схожість змісту об'єктивної сторони таких видів військових адміністративних та кримінальних правопорушень, що викликає певні проблеми у судовій практиці в умовах воєнного стану.

За результатами дослідження сформульовані висновки: по-перше, при оформленні виявлених проступків фабула у протоколі про адміністративне правопорушення обов'язково повинна містити опис конкретної вимоги командира (начальника), котру військовослужбовець відмовився виконувати чи фактично не виконав; по-друге, матеріали у справі повинні містити

© М. Веселов, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3963-2764>

veselovndl@ukr.net